

TRÄDGÅRDSTIDER FÄLLS FÖR INSLAG MED HÄLSOFRÄMJANDE DRYCK

Höstsäsongen i granskningsnämnden inleddes med hela sex SVT-ärenden på dagordningen. Ett inslag i *Trädgårdstider* fälldes för osaklighet. I inslaget tillskrev programledaren örter och svampar olika hälsofrämjande effekter. Nämnden bedömde att SVT inte visat grund för flera av de påstådda effekterna. I *Klimathoppet* visades grafik över koldioxidutsläpp som enligt nämnden blev missvisande. Ett förtydligande veckan efter räckte inte för att hindra att inslaget fälldes för osaklighet. Granskningsnämnden friade fyra ärenden, därav två inslag i *Aktuellt*, inslag om adhd i *Fråga doktorn* och ett skämt i *IFS – Invandrare för svenskar*.

”HÄLSODRYCKER” PÅ ÖRTER OCH SVAMP I TRÄDGÅRDSTIDER – INSLAGET FÄLLDES

FÄLLT: *Trädgårdstider*, SVT1, 2023-05-09, inslag om hälsodrycker; fråga om saklighet och mediets genomslagskraft. Dnr. 23/01647.

I inslaget tillagade en av programledarna tre olika drycker till sina programledarkollegor, i syfte att förbättra deras hälsa. Bland annat tillagades örtte som bestod av rölleka, citronmeliss, lavendel och salvia. Programledaren sade bland annat följande:

”Det jag tänker att Pernilla behöver, det är ju rölleka. För rölleka är en riktig sådan kvinnoört, väldigt, väldigt bra vid menstruationsproblem till exempel. Och sedan ska hon få citronmeliss. Citronmelissen är inte bara fantastiskt god det är också verkande lugnande men också väldigt bra om du har huvudvärk eller feber och huvudvärk kan man ju få om man är van vid att dricka väldigt mycket kaffe. [---] Och sedan har vi ju salvian. Salvian ger inte bara den där kryddiga, goda, mustiga smaken den är också den innehåller något som heter fytohormoner. Och fytohormonet hjälper dina egna hormoner att balanseras. Och det är väldigt, väldigt bra tänker jag för kvinnor mitt i livet.”

I programmet gjordes även dekokt på sprängticka, även kallad chaga. Om sprängtickan sades att den är rik på antioxidanter, är uppiggande men inte innehåller koffein. I text stod också följande information: ”Personer med nedsatt njurfunktion bör undvika sprängticka då den kan innehålla oxalsyra.” Senare i programmet bryggde programledaren te på rallaros, åt programmets kock. Om rallarosen sades att den är god, nyttig och väldigt bra om man vill stabilisera sin tarmflora.

Inslaget anmäldes av en person som bland annat anförde att det saknas vetenskapliga belägg för de medicinska effekter som rölleka, salvia, citronmeliss och sprängticka tillskrevs i inslagen. Anmälaren menade att vissa av örterna kan interagera med godkända läkemedel och kan förstärka eller slå ut effekterna av godkända läkemedel.

I yttrandet skrev SVT bland annat att syftet med programmet var att ge tittaren inspiration och tips till trädgården. Att göra eget te på örter är ett välkänt traditionellt tips och inslaget hade den lättsamma och personliga ton som är välkänd för programmets publik. Inslaget handlade inte om att ge medicinska råd och det påstods inte att téet skulle bota sjukdomar eller användas i stället för eventuell medicinsk behandling. Gällande de specifika örter som användes i inslaget skrev SVT bland annat att rölleka är vanligt förekommande i färdiga téer och i te-recept. Rådet att dricka te gjort på rölleka vid menstruationsproblem kom bland annat från boken ”Örtte och huskurer”. Även citronmeliss är en läkeväxt som ofta används i téer, naturläkemedel och kosttillskott. Salvia används inom naturmedicin hormonbalansnerande vid vallningar och chaga anses ha en uppiggande effekt.

Enligt SVT är det allmänt känt att den som är sjuk eller är under pågående medicinering alltid bör rådgöra med sin läkare innan hen gör större förändringar i sin kost. Någonting annat påstods inte heller i inslaget. Det fick anses rimligt att programledaren inte redogjorde för alla potentiella situationer där en överdosering av örtte skulle kunna ha skadlig påverkan.

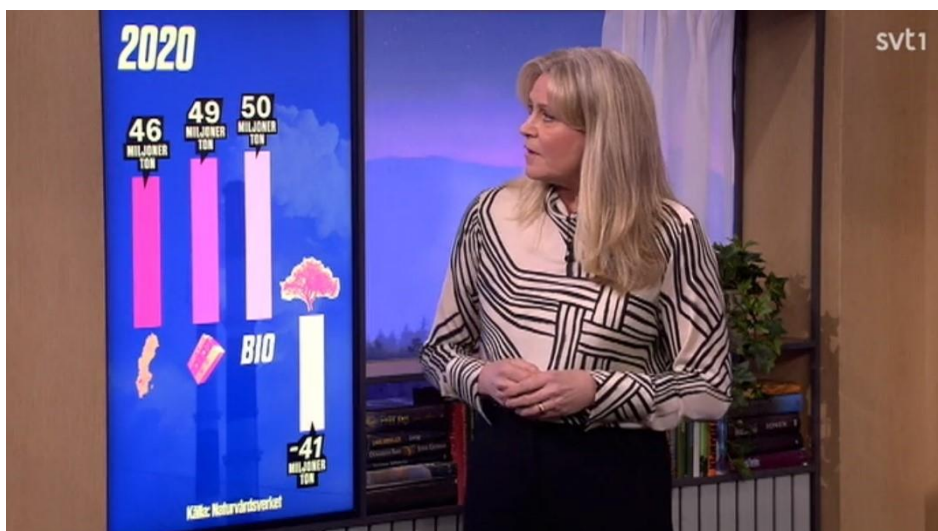
I beslutet konstaterade granskningsnämnden att inslaget handlade om att tillverka egna hälsodrycker av olika växter och att de olika växterna tillskrevs positiva effekter som "bra vid menstruationsproblem", "bra vid huvudvärk och feber", "lugnande", "hormonbalansnerande" och "uppgiggande". Nämnden ansåg att inslaget ensidigt fokuserade på positiva effekter och utöver informationen om att personer med nedsatt njurfunktion bör undvika sprängticka nämndes inga riskfaktorer eller biverkningar. Nämnden anser att SVT bör iaktta varsamhet när det kommer till uttalanden om växters hälsoeffekter och medicinska effekter som inte grundar sig på vetenskap och beprövad erfarenhet. SVT har inte visat grund för flera av de påstådda effekterna och inslaget stred därför mot kravet på saktlighet.

MISSVISANDE GRAFIK OM UTSLÄPP RÄTTADES INTE PÅ TILLRÄCKLIGT TYDLIGT SÄTT

FÄLLT: Klimathoppet, SVT1, 2023-03-14, inslag med grafik i ett program om klimatomställning; fråga om saktlighet. Dnr. 23/01072.

Inslaget handlade om statistik över Sveriges koldioxidutsläpp år 2020, som presenterades i grafik på en skärm i studion. Under grafiken angavs Naturvårdsverket som källa. Programledaren pekade på respektive stapel från vänster till höger enligt bilden nedan medan hon berättade följande:

Om vi tittar på året 2020, då var de inhemska utsläppen 46 miljoner ton i Sverige. Men sedan har vi också utsläpp som vi orsakar genom flygresor och prylar som vi köper från andra länder och det var 49 miljoner ton. Det här förs upp på konton på andra länder. Och sedan så orsakade vi 50 miljoner tons utsläpp ifrån biobränslen. En del av det här tas av andra länder. Och sedan är det Sverige, svenska skogar och mark, som har sugit upp 41 miljoner ton av den här koldioxiden. Så det är ganska komplicerat det här med utsläppen.

Två anmälare ansåg att statistiken presenterades på ett missvisande sätt i grafiken och anförde att de 50 miljoner ton utsläpp som redovisades i en stapel redan vara inräknade i de -41 miljoner ton utsläpp som visades i en annan. Genom att båda staplarna var med anför anmälarna att det blev en dubbelräkning och det korrekta skulle ha varit att inte ha med stapeln med 50 miljoner ton.

SVT anförde i sitt yttrande att uppgifterna i den anmälda grafiken kom från och hade även kontrollerats av expert vid Naturvårdsverket, den statliga expertmyndigheten för miljöfrågor. Grafikens utformning var inte menad som ett stapeldiagram där de olika staplarna skulle kunna adderas med varandra. Anmälarna hade rätt i att de 50 miljoner ton utsläpp som angavs för biobränslen också redan var inräknade i siffran om 41 miljoner ton som suggs upp av svensk skog och mark. I programmet behandlades staplarna var för sig som separata uppgifter.

Efter reaktioner från tittare och för att undvika missförstånd valde redaktionen att i nästa avsnitt sända ett förtydligande kring just detta. Man tog då fram en ny grafik och programledaren förklarade:

Förra veckan berättade vi att skog och mark sög upp 41 miljoner ton koldioxid 2020. Vi vill förtydliga att då innehöll den här siffran också alla utsläpp ifrån biobränslen och skogsbruket – och det som skogen också tar upp. Så det betyder alltså att skogen tog upp 41 miljoner ton mer än vad den här sektorn släppte ut. Det är så här man rapporterar till FN.

Granskningsnämnden slår i sin bedömning fast att informationen om de totala utsläppen hade återgivits på ett felaktigt sätt, både i det ursprungliga diagrammet och av programledaren. Gällande förtydligandet ansåg granskningsnämnden att varken formuleringen ”vi vill förtydliga” eller innehållet i inslaget i övrigt tillräckligt klargjorde att informationen i det ursprungliga inslaget var felaktig. Ett förtydligande är ingen rättelse, konstaterar nämnden, och bedömde därför att SVT därmed inte hade följt bestämmelsen om beriktigande. Mot den bakgrunden stred inslaget mot kravet på saklighet.

DIREKTRAPPORT EFTER RYSK MISSILATTACK I DNIPRO VAR INTE OSAKLIG

FRIAT: Aktuellt, SVT2, 2023-01-16, inslag om inslag om missilattack mot bostadshus i Ukraina; fråga om osaklighet. Dnr. 23/00179.

Inslaget var en direktrapportering från den ukrainska staden Dnipro där ett bostadshus hade träffats av en missil. Inslaget påannonserades av en programledare enligt följande: *Dödsiffran stiger efter attacken i Dnipro. Vårt team är på plats vid det bombade bostadshuset. Aktuelltts korrespondent på plats berättade att dödsiffran hittills låg på 40 personer och att det fortfarande saknades människor. Korrespondenten rapporterade sedan hur läget var vid bostadshuset i Dnipro. Han sa bland annat följande: *Det är sorgligt att stå här och se det här igen kan jag säga. Man kan tänka sig Mariupol och förstörelsen där efter bombningarna, de har vi inte sett, men vi har sett den lilla staden Borodianka norr om Kiev, det såg ut så här, vi har sett Mykolajiv vid Svarta havet, också en byggnad som såg ut ungefär såhär och vi har sett förorterna till Charkiv, där hundratusentals människor bodde, totalt sönderbombade och nu ser vi den här byggnaden, det här bostadshuset i Dnipro, förstörda hem. Det är svårt att tänka sig hur människor har suttit i sina vardagsrum, i sina kök, ännu en lugn lördag kanske i bästa fall och flyglarmet hade inte ens hörts och så händer detta när Moskva matar på med mördande missiler utan någon som helst hänsyn till oskyldiga, civila som satt hemma här i lördags.**

Vidare talade korrespondenten om ett utnötningskrig som fortsätter med en terror både mot civil infrastruktur men också mot människor i sina hem.

Inslaget anmäldes av en tittare som var kritisk till att det flera gånger påstods att Ryssland attackerade civila mål trots att ukrainska regeringsföreträdare sagt att det sannolikt inte var bostadshuset som var målet utan att huset träffats av en rysk missil som bytt riktning efter att en ukrainsk antimissil träffat den.

SVT anförde att det handlade om en direktrapport från en korrespondent som sett effekterna av flera ryska missilattacker som drabbat civila mål i Ukraina. Uttalandena var enligt SVT väl inom ramen för

en reporters möjlighet att kommentera ett aktuellt skeende. Anmälarens uppgifter om möjliga omständigheter kring missilen och bekämpningen av den hade även de rapporterats i SVT. Fokus var här att SVT:s team var på plats för att själva kunna beskriva förödelsen och krigets konsekvenser för tittarna. Korrespondenten nämnde flera städer och platser i Ukraina där civila mål bombats av ryssarna och tecknade en större bild av utsattheten för civila i Ukraina.

Granskningsnämnden ansåg att programledaren ställde en öppen fråga till korrespondenten huruvida det var en del av den ryska strategin att attackera civila mål, varvid korrespondenten gav flera exempel där konsekvenserna av ryska missiler fått samma effekt. Nämnden konstaterade att intervjun fokuserade på krigets konsekvenser för den ukrainska civilbefolkningen utifrån korrespondentens erfarenheter från andra städer i Ukraina. SVT hade i ärendet visat grund för den framställningen. Granskningsnämnden ansåg därför att inslaget inte åsidosatt kravet på saklighet.

IFS – INVANDRARE FÖR SVENSKAR – SKÄMT OM ROMSKA KVINNORS KLÄDSEL FRIADES FRIAT: *IFS – Invandrare för svenskar*, SVT1, 2023-03-05, inslag med ett skämt om romska kvinnor; fråga om mediets genomslagskraft. Dnr. 23/00925.

Programmet är ett kombinerat humor- och frågesportprogram. I varje avsnitt tävlar tre personer om vem som vet mest om olika kulturer. Panelmedlemmar med bakgrund i någon av alla kulturer som finns i Sverige idag besvarar programledarens frågor på ett skämtsamt eller ironiskt sätt. Sedan fortsätter de att på ett mer seriöst sätt göra ett påstående, föra ett resonemang, eller beskriva en företeelse. De tävlande skall då avgöra om påståenden stämmer eller inte. Påståendena spelar ofta på fördomar eller aktualiserar resonemang där de tävlande behöver förhålla sig till sina fördomar eller förutfattade meningar när de ska förklara sina ställningstaganden. Slutligen ger programledaren rätt svar.

Exempel på frågor och påståenden som de tävlande skulle försöka lista ut i det aktuella avsnittet var bland annat om hur personer som talar svenska med finsk brytning eventuellt kunde uppfattas, om man skulle kunna bränna en koran i enlighet med islam och eventuella bakomliggande orsaker till traditionell romsk klädsel. Påståendet om romsk klädsel löd: *(Programledare) – Varför bär romska kvinnor kjol?* Text i bild: *Varför bär många romska kvinnor kjol?* *(Panelist) – För att det är svårt att få plats med en stulen tv i ett par jeans.* Bilder på panelen, en person tar sig för pannan, flera vänder sig bort. *”(Panelist) – Nej, nej! Det handlar om att det anses fult att visa könet och om man har byxor kan man ju se konturerna och ska man inte göra så, därav kjol. (Tävlande) – Nej men det tror jag är falskt. (Programledare) – Så säker...? (Tävlande) – Jo, men det alltså jag... Nej, men det är absolut falskt. Det måste det vara. (Programledare) – Det är absolut falskt, jag älskar självförtroendet. Men det är tyvärr sant, så det blir ingen poäng. Det är sant, romska kvinnor ska traditionellt inte ha byxor då man anser att det är för avslöjande. De stora sammetskjolarna bärs dock bara av finska romer och de väger också mellan 8–10 kilo.*

En anmälare anser bland annat att sekvensen innebär ett påstående om att romska kvinnor är brottsliga och borde ha bemötts. En annan anmälare anser bland annat att den här sortens skämt befäster och normaliserar antiziganism och att beskrivningen av den romska klädseln var generaliserande. Anmälaren anser samtidigt att det framgick att det handlade om ett skämt även om det inte var speciellt roande.

I sitt yttrande framhöll SVT att programmets syfte just är att fördomar och förutfattade meningar utmanas med humor och fakta. Det generella förhållningssättet i programmet är utmanande, humoristiskt och empatiskt. Den mångkulturella panelen har rötter i olika kulturer. Deltagarna skämtar

ofta om sina egna fördomar mer eller mindre uppenbart. Meningen är även att skruva på fakta eller rena felaktigheter för att utmana de egna fördomarna och "den andres". Inte sällan fastnar skrattet i halsen, någon skäms eller kommer på sig själv med att säga något oövertänt. Även om programledare och panelister har manus improviseras ordval och formuleringar för att göra detta möjligt

I den aktuella sekvensen hade skämtet sin udd just i de fördomar som finns mot romer. I situationen framgick att uttalandet var ett plågsamt "dåligt skämt", en ironi med sikte på fördomens dumhet. I panelen syntes hur andra paneldeltagare skruvade på sig, tog sig för pannan och/eller vände sig bort. Panelisten rättade sig genast och sade; – Nej, nej! Och fortsatte sedan att beskriva sitt påstående som den tävlande skulle försöka bedöma. I programledarens svar beskrevs att detta gällde traditionell klädsel, inte att det var något alla romska kvinnor valde att bära idag.

SVT har förståelse för det anmälarna reagerar på. Balansgången att utmana fördomar i satir och humor bygger ofta på att använda sig av de generaliseringar som fördomarna består av och att ligga på gränsen för att nå effekt. Detta är ett sådant exempel. Intentionen var att utmana fördomarna om romer och på det här sättet ta udden av dem. Om detta inte framgår för tittaren är det beklagligt. SVT ansåg att det tydligt framgick att panelisten genast själv svarade "nej" på sitt svar och paneldeltagarnas avståndstagande reaktioner visades i bild, och att det framgick att detta var en ironi om en fördom. Som text i bild lades den förtydligade fråga; "Varför bär *många* romska kvinnor kjo!" för att det för extra tydligt skulle framgå att detta inte gällde alla. Även i programledarens slutliga svar framgick att det gällde traditionell romsk klädsel dvs inte något alla bär idag. "Det är sant, romska kvinnor ska traditionellt inte ha byxor då man anser att det är för avslöjande. (...)" Faktamässigt är uppgifterna kontrollerade av romska experter. SVT ansåg att sekvensen ligger inom ramen för bestämmelsen om mediets särskilda genomslagskraft med hänsyn till programmets karaktär och inslagets utformning.

Granskningsnämnden friade inslaget och konstaterar att inslaget innehåller skämt om fördomar om romska kvinnor och att programmet IFS – Invandrare för svenskar är ett humorprogram med frågor och skämt som anspelar på stereotyper och fördomar om olika folkgrupper och kulturer. Nämnden anser att det aktuella skämtet i det sammanhanget inte var uppenbart kränkande och att inslaget därför inte stred mot bestämmelsen om televisionens särskilda genomslagskraft.

SAKLIGT ATT SÄGA ALBANER OCH SERBER OM GRUPPER I KOSOVO

FRIAT: Aktuellt, SVT2, 2023-03-13, inslag om motsättningar i Kosovo; fråga om saklighet. Dnr. 23/01181.

Inslaget handlade om konflikter mellan albaner och serber i Kosovo. I påannonseringen sa programledaren: "Nu så ska vi till Kosovo, där konflikten mellan kosovoalbaner och serber återigen har blossat upp. Kosovo stod ju i fokus under Europas senaste krig 1999, och förklarade sig senare självständigt vilket Serbien sagt att man aldrig, aldrig kommer att erkänna."

I inslagets inledning sa sedan reportern bland annat: "Fram till kriget, 99, var det här Serbien. Det var då Natos bomber föll över Belgrad, för att förhindra etnisk rensning av albaner i Kosovo. Och det var då Kosovo bröt sig loss från Serbien." Vid flera tillfällen senare under reportaget sade reportern serber respektive albaner om invånare i Kosovo.

Inslaget anmäldes av en person, som sammanfattningsvis skrev att det var felaktigt att använda orden serber och albaner om invånare i Kosovo. Korrekta termer skulle vara kosovoserber och kosovoalbaner. Nu kunde tittare uppfatta det som att grupperna var medborgare i Serbien respektive Albanien, inte Republiken Kosovo. Dessutom ansåg anmälaren att inslaget innehöll ett faktafel, då det insinuerades att kriget i Kosovo startade 1999 när det i själva verket startade i februari 1998.

SVT skrev i sitt yttrande att, enligt Nationalencyklopedin, är serber de sydslaver som – oavsett nationalitet – talar serbiska och albaner en folkgrupp i bland annat Albanien och Kosovo. Inslaget handlade uteslutande om konflikterna i Kosovo, och redaktionen bedömde att risken för sammanblandning på det sätt anmälaren anförde var liten.

Påannonseringens ”Kosovo stod ju i fokus under Europas senaste krig 1999” var en förenkling, men inte fel. Kriget startade tidigare men pågick till 1999. Syftet var inte att ge en fullständig bild av bakgrunden, utan att snabbt förmedla hur länge den nuvarande konflikten pågått. Detta följdes också upp tidigt i reportaget när reportern sa att Kosovo bröt sig loss från Serbien 1999.

Granskningsnämnden friade inslaget. De skrev i sitt beslut att benämningarna av grupperna kosovoalbaner och kosovoserber inte innebar att inslaget blev vilseledande. Inte heller uttalandena om när kriget i Kosovo pågick stred mot kravet på saktlighet.

PROGRAM OM ADHD VAR BALANSERAT OCH MED VÄL UNDERBYGGDA PÅSTÅENDEN

FRIAT: Fråga doktorn, 2023-04-17, program om adhd, fråga om opartiskhet och saktlighet. Dnr. 23/01552.

Programmet handlade om hur det är att ha adhd som vuxen. Programledaren och programmets återkommande läkare diskuterade detta med en psykiater och med en gäst som hade fått diagnosen i samband med att hans barn hade genomgått en adhd-utredning. Bland annat diskuterades vad som händer i hjärnan hos personer med adhd, hur diagnosen ställs och vilket stöd som finns att få.

Programmet anmäldes av en person som anförde att informationen som förmedlades i programmet var ensidig och innehöll flera missvisande eller felaktiga påståenden om adhd och möjliga stöd- och behandlingsinsatser för personer med diagnosen. Anmälaren lyfte i huvudsak fyra påståenden, gällande benämningen på adhd, den genetiska faktorn bakom adhd, signalsubstansen dopamins betydelse för adhd samt adhd-läkemedlens effekter.

I sitt yttrande kunde SVT visa flera vetenskapliga källor som gav stöd till vad som sades i programmet. Dessutom lyfte man att merparten av påståendena i programmet gjordes av de två inbjudna gästerna och inte av programledaren eller Fråga doktors fasta expertläkare.

Granskningsnämnden ansåg att i sitt beslut att SVT hade visat grund för benämningen av adhd som en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och för påståendet om att ärftlighet är en av faktorerna som förklarar förekomsten av adhd. Vad gäller anmälarens invändningar om beskrivningen av de läkemedel som används vid adhd hade SVT visat stöd för att medicinen påverkar dopaminnivåerna hos användaren. Därtill konstaterade nämnden att både psykiatrikern, som var inbjuden som expert, och gästen var så kallade tillfälligt medverkande för vilka kraven på opartiskhet och saktlighet kan ställas lägre än för företrädare av programföretaget. Deras uttalanden medförde därför inte i sig att programmet stred mot kravet på opartiskhet och saktlighet. Nämnden konstaterade vidare att flera aspekter av adhd-diagnosen och läkemedel belystes i programmet. Programmet stred därför inte mot kraven på opartiskhet och saktlighet.

Informationsbrev från SVT Programetik, Sveriges Television, 105 10 Stockholm

E-post: programetik@svt.se, Tel: 08-784 56 78

Om du fått detta infobrev står du även på e-postlistan för nästa.

Nya SVT-prenumeranter kan anmäla sig till programetik@svt.se!